

Prefață

În ultimii ani, istoriografia europeană a acordat o mare importanță experiențelor de pe front, dar mai ales celor din spatele frontului, subiecte mai puțin cercetate, despre veteranii mutilați, care nu și-au revenit fizic și psihic niciodată, despre soțiile neconsolate ale celor aflați în război, care au dus patru ani greutățile familiei, despre calamitățile războiului, epidemiile de gripă, febra tifoidă, holera, despre foamete etc. Peste toate experiențele războiului rămâne întrebarea, obsedantă, de ce s-a pornit acest război? Dacă citim corespondența dintre monarhii care conduceau atunci Europa, rămânem surprinși cum se îndemnau reciproc să evite izbucnirea unui conflict. Ca urmare, declanșarea războiului a fost un șoc, cu toate că părea inevitabil. Se putea evita generalizarea lui - spun unii istorici - dacă nu intervenea Marea Britanie. Și totuși dezastrul s-a produs. Marele istoric Jacques Le Goff spunea că războiul din 1914-1918 a reprezentat intrarea dezastruoasă în tragicul secol al XX-lea. Astfel, cu toate că de la încheierea lui s-au scris mii de studii, în mod paradoxal, declanșarea „Marelui război” pare încă învăluită în mister. Cu toate că Europa era împărțită în două tabere militare, puțini dintre cetățenii ei trăiau sub amenințarea izbucnirii unui război. În literatura utopică a vremii se imagina că într-un viitor, mai mult sau mai puțin îndepărtat, se va crea o lume unificată: Statele Unite ale Europei, sau chiar o federație mondială. Lumea Europei de atunci trăia din plin Belle Epoque, lumea valsului, a cafeenei, a bucuriei de a trăi. Românii din Transilvania nutreau speranța că noul împărat al Imperiului dunărean, Franz Ferdinand, va renunța la formula dualistă, în favoarea federalizării, așa cum propunea Aurel C. Popovici în cartea *Statele Unite ale Austriei Mari*, carte apărută în 1906 la Leipzig, cu sprijinul financiar al guvernului român. Însă, în fatidica zi de 28 iunie 1914, moștenitorul tronului a fost asasinat la Sarajevo de către studentul sârb Gavrilo Princip, membru al organizației secrete sud-slave *Mâna neagră*. Stefan Zweig, marele scriitor, dramaturg, istoric, spunea într-o carte de amintiri că odată cu glonțul de la Sarajevo a

dispărut lumea statorniciei și a rațiunii creatoare. Oamenii politici din Transilvania au primit cu tristețe vestea asasinatului din 1914. În ziarele românești din 1914 se considera că, odată cu moartea lui Franz Ferdinand, au murit toate nădejtile românilor. Pentru majoritatea oamenilor politici, pentru ziariști era greu de întrezărit atunci colapsul Imperiului și crearea șanseii ca Transilvania să se unească peste patru ani cu Regatul român.

În 1915, când deznodământul războiului era greu de anticipat, în presa din Transilvania s-a lansat un apel din partea Astrei pentru întocmirea unei lucrări în care să se consemneze jertfele românilor în război. Se considera că pentru loialitatea aratăată față de Casa de Habsburg, prin miile de jertfe de pe front, românii vor dobândi la sfârșitul războiului un alt statut politic, altul decât cel rezervat prin regimul dualist instalat la 1867.

Evoluția evenimentelor militare și politice, care au dus la dezmembrarea Austro-Ungariei și unirea Transilvaniei cu Regatul român, au modificat scopul inițial al proiectului. În ședința Astrei din 2 august 1920 s-a decis realizarea lucrării inițiată în 1915, elaborarea ei fiind propusă unui membru al Secțiunii istorice a Asociațiunii. S-a luat în considerare și completarea „tabloului cu jertfele războiului” cuprinzând și refugiații, cei internați în lagăre, persoanele arestate.

Pentru culegere datelor și elaborarea lucrării a fost numit Teodor V. Păcățian, autorul *Cărții de Aur sau luptele politico-naționale ale românilor de sub coroana ungară*, o lucrare în opt volume, cuprinzând documente despre trecutul Transilvaniei, „o amplă dar credincioasă și amănunțită istorisire a tuturor evenimentelor politico-naționale prin care a trecut neamul nostru în trecut”, după cum mărturisea însuși Păcățian, într-un articol publicat în *Telegraful Român*. T.V.Păcățian a fost și un important traducător în limba română a o serie de lucrări din opera unor filosofi și juriști cunoscuți în epocă: *Lupta pentru drept și Scopul în drept* de Rudolf de Ihering, *Libertatea* de John Stuart Mill, *Principiile politicii* de Fr. Holtzendorf, *Istoria Politicii* de Frederic Pollock ș.a. Teodor V. Păcățian s-a numărat printre cei mai mari ziariști români din perioada dualismului austro-ungar, la sfârșitul secolului al XIX-lea fiind

redactor șef la *Tribuna*, iar apoi timp de 17 ani la *Telegraful Român*. Istoricul Alexandru Lapedatu, subliniindu-i titanica muncă, îl situa în rândul celor mai reprezentative figuri ale ziaristicii românești din perioada anterioară Unirii de la 1918. „*Dacă de pe urma lui T.V. Păcățian – scria Lapedatu – nu ar fi rămas altceva decât ziaristica (...) ea ar fi fost de ajuns ca urmașii să-l așeze în rândul celor mai vrednici și meritoși ziariști ai românilor de peste munți la care se știe ziaristica a fost nu atât o profesiune cât o vocație și, mai ales, un sacrificiu*”.

În calitate de responsabil cu redactarea lucrării despre jertfele românilor în război, T.V. Păcățian a întocmit un nou „tablou nominal”, în care erau incluse și evenimentele din 1918. Proiectul a fost acceptat de Secțiunea istorică a Astrei în ședința din 29 septembrie 1921. Datele necesare întocmirii lucrării au fost culese prin intermediul primarilor și secretarilor comunali și orășenești. A rezultat astfel un material imens despre jertfele românilor în Marele război, despre soarta celor mobilizați pe front, morți, răniți și dispăruți, despre condiția socială a celor aflați în război pe diferite fronturi militare etc.

Pe baza acestui uriaș material aflat la Biblioteca Astrei din Sibiu, T.V. Păcățian a elaborat lucrarea *Jertfelele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș aduse în războiul mondial*. Inițial, studiul a apărut în fragmente în revista *Transilvania* de la Sibiu, în întregime lucrarea fiind publicată în 1923.

A rămas însă nevalorificat un material impresionant, despre viața românilor și a comunităților românești în timpul Marelui război.

După o sută de ani de la încheierea Marelui război și de la unirea Transilvaniei cu România, șansa ca măcar o parte din imensa informație despre jertfele românilor să fie integrată în dezbaterile științifice ne este oferită prin proiectul istoricului Virgil Pană. Istoric de prestigiu, consacrat ca unul dintre cei mai autorizați specialiști în problematica istoriei construcției națiunii și a raporturilor dintre majoritate și minorități în perioada interbelică, Virgil Pană a preluat proiectul istoriografiei românești dintre cele două războaie mondiale valorificând informația privind participarea românilor din actualul

județ Mureș la Marele război, operă destul de dificilă întrucât, pe lângă informațiile referitoare la fostul județ Mureș-Turda, a fost necesară și investigarea fostelor județe Alba Inferioară, Bistrița-Năsăud, Cojocna, Odorhei, Trei Scaune, Turda-Arieș, Târnava Mare și Târnava Mică, o parte din entitățile administrativ-teritoriale ale acestora aflându-se, azi, în componența județului Mureș. A rezultat astfel, o lucrare de anvergură, care va contribui la întregirea imaginii istoriografice despre război, despre criza loialității în cazul românilor din Transilvania, intervenită după moartea împăratului Franz Josif și intrarea României în război, despre impactul intrării în Transilvania a armatelor române, despre sfârșitul Imperiului și crearea României Mari. Publicarea volumului *Românii mureșeni pe fronturile Marelui Război. Documente* reprezintă un moment de referință pentru istoriografia dedicată Primului Război Mondial.

Potrivit majorității istoricilor, sfârșitul Imperiului nu a venit de pe front, ci din interior, sub impactul mișcărilor naționale. Intrarea României în război în 1916 a avut o valoare simbolică, fiind jertfa eliberării, a sacrificiului pentru națiune. La sfârșitul războiului, toate regiunile românești ale fostului Imperiu Habsburgic și Basarabia, anexată Rusiei în 1812, s-au unit cu România, împlinindu-se visul generației războiului, de avea o Românie Mare, prin unirea teritoriilor istorice cu Regatul român. Imperiul dunărean, creat de Habsburgi în peste 400 de ani, s-a prăbușit prin mișcările naționale ale popoarelor de la sfârșitul războiului. Sfârșitul imperiilor și crearea statelor naționale, sau întregirea lor, a fost rezultatul unor imense jefte, sacrificii umane și materiale, a numeroase traume provocate de război care au dus la nașterea unei lumi care nu mai semăna cu cea de la 1900. Sunt aspecte pe care le putem descoperi după o sută de ani de la sfârșitul războiului prin volumul publicat de Virgil Pană, care ne oferă șansa de a cunoaște și de a medita peste ani la marea lecție a istoriei oferită de Epopeea Unirii din 1918.

Prof. univ. dr. Cornel Sigmirean